

КАТЕДРА ПО ТРАКОЛОГИЯ

ДИМИТЪР ПОПОВ

През 1979 г. при Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“ е създадена Катедра по История на българските земи в древността. Формирането ѝ е продиктувано от обстоятелството, че историята на днешните български земи през древността е с голяма културно-историческа стойност. Създадената през 681 г. славянобългарска държава е приемник на заварената тук късноантична, многосъставна цивилизация, в която тракийската народност е оставила дълбоки и жизнени следи. Тракийското наследство участва във формирането на средновековната българска цивилизация и е носител на един от белезите на историческата приемственост, която предпоставя богатото и стремително развитие на България през следващите столетия.

Естественият център на тракологията са изследванията върху древността на българските земи, по-точно - на областите от Карпатите до Егейското крайбрежие, включително и на някои от прилежащите му острови. Те образуват ядрото на тракийската диаспора, която през различни периоди покрива и зони от Мала Азия, от Северното Причерноморие и от Подунавие¹. Следователно научното дирене, а и преподаваната материя е необходима да се разпрострат в посочените географски граници. Нещо повече, към днешна дата в основата на проблематиката по тракология заляга взаимодействието и взаимопроникването на културите на различни етноси на фона на историческите процеси в Югоизточна Европа. Тя започва да се очертава като съществен дял от общата индоевропейска и като ключово направление в междудисциплинарната палеобалканистика. Разглеждането на Тракия и на траките в контекста на общоисторическото развитие на сродните етнокултурни общности в Югоизточна Европа, Мала Азия, Предна Азия, Елада, Егейския свят и Средиземноморието може да определи ролята, мястото и значението им в индоевропейската проблематика, във формирането на палеобалканските и на другите

европейски народи². Тракологията следователно закономерно навлиза в качествено нов етап. Това предизвиква преименуването на катедрата. През 1986 г. тя получава точното си название като самостоятелно научно звено и учебна дисциплина към Историческия факултет.

* * *

Тези предпоставки от общ характер са принципни положения за преподавателската, научноизследователската и учебно-възпитателната дейност на членовете на катедрата, които се стремят да използват богатите традиции и опит на другите катедри, сектори и звена към факултета и на институтите към Българската академия на науките. От 1979 г. се четат първите курсове от лекции за редовни и за задочни студенти. Водят се и семинарни занятия, профилирани съобразно интересите и нуждите на основните курсове.

От 1981 г. се провеждат специални курсове по три направления: 1. Извори и историография за историята и за културата на Тракия и на траките; 2. Проблеми на античната история с подтеми: а) Полисът - икономическа, политическа и идеологическа организация на античното робовладелско общество; б) „Вила рустика“ в системата на античното стоково производство; в) „Азиатския начин на производство“; г) Международните отношения на тракийските владетели; д) Социално-икономическа структура на тракийските римски провинции; е) Етническа и демографска характеристика на античното българско население; ж) Древност и съвремие. Третият специален курс е посветен на древните цивилизации и култури и включва следните подтеми: а) Индоевропейците; б) Трако-пеласгийска етнокултурна общност; в) Ирано-кавказка етнокултурна общност; г) Балкано-малоазиатски етнокултурни взаимодействия; д) Тракийският орфизъм; е) Синкретизъм в древните религии на Източното Средиземноморие; ж) Тракийският паганизъм.

Лекционните курсове, упражненията и специалните семинари непрекъснато се развиват, усъвършенствуват и модернизират, като ежегодно се уточняват входно-изходните връзки с останалите исторически дисциплини и с плановете на катедрата по класическа филология. Изнасят се научните новости, отчита се чуждият опит. Колективът на катедрата влага немалко усилия в изготвянето на учебници и на учебни помагала за студентите. През 1980 г. са отпечатани „Подбрани извори за историята на българските земи в древността“, съставени от Александър Фол, Маргарита Тачева, Димитър Попов и Веселин Иванов университетско издание³. През 1981 г. се появява първата част на учебника по „История на българските земи в древността“ от Ал. Фол, издателство „Наука и изкуство“⁴. По плановете на същото издателство през 1987 г. трябва да се издаде втората част на учебника от М. Тачева, която обхваща времето от единични епохи в Тракия насам⁵. Предаден за печат в Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ е и първият том от „Христоматия по тракология“

със съставители Ал.Фол и Д.Попов⁶.

Колективът на катедрата има традиции при самостоятелната работа със студентите. През учебната 1981/1982 г., след като се запознават с възможностите на програмата, те сами избират темата на семинара - „Древност и съвремие“. Направлението открива широко поле за дискусии. Неговата изходна база се предпоставя от предварителните разговори върху методиката на изследването на античното наследство в европейската и в световната съвременна култура по региони, върху въпроса за диалектичното единство „минало-настояще-бъдеще“, върху античното наследство в европейската и в българската средновековна култура и значението му при изграждането на културата в по-новите времена. Като основна методическа позиция в дискусията заляга изследването на терминологичния апарат и проблематизацията на всяка тема, в която се търси онова понятие, което може да подлежи на анализ, и вече анализирано, да се превърне в достижната позиция.

Последователно се появяват от печат първата и втората книжка от висшия семинар към катедрата⁷. В тях се отразява опитът за теоретизиране по проблемите на приемствеността, както и търсенето на културно-историческия механизъм на взаимодействието между субстратни етнокултурни общности. Последователно се въвеждат в обращение и се разглеждат понятията: култура и цивилизация; периодизация от гледна точка на историята на културата; историческа памет; време и видове време; традицията като практика на мисленето; отричащо-съзиждащото начало като освобождение на творческите сили, както и понятията; индоевропейци и индоиранци; етнос и етнико; контактна зона; вторично обособяване на етнокултурни общности; културно-информационно пространство.

Специализиращите по профила студенти участвуват активно в лятната производствена практика към катедрата. През 1981 г. под ръководството на М.Тачева е организирана теренно-обходна историко-археологическа експедиция в Кюстендилски окръг, а от 1982 г. отново под ръководството на М.Тачева започват историко-археологическите проучвания в Софийски окръг. В резултат на проведените от студентите експедиции и разкопки, на научните и организационните усилия и на не по-малкото участие в цялостната дейност на техните научни ръководители през 1985 г. е публикувана първата част от „Историко-археологически и етнографски изследвания на Софийски окръг“ като том седми от поредицата „Студентски проучвания“⁸. От голямо значение не е толкова появата на посоченото съчинение, колкото прякото съчтане на учебния процес с научноизследователската дейност.

С оглед правилното съчетание между научния и учебния процес с инициативата на катедрата ежегодно да изпраща на обучение свои специализанти при разкопките на двустранната археологическа експе-

диция на селищната могила в с.Драма, Ямболски окръг. Разкопките са част от съвместната дългосрочна програма между Софийския университет и университета в Саарбрюкен, Саарланд - ФРГ, за общи историко-археологически изследвания на древна Тракия. Програмата, която е съставена през 1983 г., се изпълнява от Института по пра- и прото-история към Саарландския университет, катедрата по Тракология към Софийския университет и Археологическия институт при Българската академия на науките.

* * *

Проучванията в областта на тракологията започват да се обособяват в края на XIX и в началото на XX в. Те обединяват проучванията на писмените исторически извори и на данните от епиграфиката, нумизматиката, археологията, тракийския език. По този начин тракологията се оформя и развива като междудисциплинарен опит да се изучава, обяснява и оценява тракийското наследство. От цялостното ѝ развитие и от постиженията ѝ се вижда, че тя се превръща в съществен дял от българската историческа наука. Активната международна дейност свидетелствува за равноправното ѝ място сред останалите науки за древните общества и цивилизации.

В тази обстановка започва да се създава инструментариумът на т.нар. интерпретацио трафика⁹, а основните научни направления на тракологията постепенно се обединяват в комплексни национални и регионални програми, каквито са например „Странджа-Сакар“ и „Североизточна България - древност и съвремие“. В тях колективът на катедрата участва активно и от организационна и научна гледна точка. С особена стойност тук е подготовеният за печат труд „Странджа - древност и съвремие“¹⁰. Той показва, че тракийската древност може да се анализира не само на базата на съчетаните свидетелства от всички епохи, но и ако се изучават нейните следи в българската народна традиционна култура. Те именно подтикват напоследък и някои нови направления в областта на тракологията, каквито са тракийската етнография и извороведското направление „Трафика пост антиква“¹¹.

Понастоящем научноизследователската дейност по тракология се води по проблемно-тематични цикли. Първият кръг засяга въпросите за изворовата база. След като принципните положения на тракийското изворознание са вече защитени¹², писмената антична традиция започва да се проучва и като развитие на идеите и на отношението към Тракия и към траките¹³.

Другият тематичен кръг засяга етногенезиса на палеобалканските народи и специално на траките - проучването на тяхното място, роля и значение за индоевропейската общност и за Европейския югоизток в частност. Тематиката и занапред ще бъде актуална и в пряка връзка с историческата география на тракийските племена, със социално-

икономическата и с политическата история¹⁴. Важно значение за катедрата имат и разработките за елинистическата и за римската епоха в Тракия и по-специално по отношение на тракийските римски провинции¹⁵.

Третият тематичен цикъл засяга проблематиката на античното наследство в българската култура. Културата е обаче синтезно явление, поради което в нея е трудно да се разграничат различните ѝ съставки. За да се отдели тракийското и дори по-общо, античното наследство от езическите славянски и български съставки в средновековната християнизирана българска култура, е необходимо да се извърви дългият път на последователното междудисциплинарно изследване¹⁶.

Следващият тематичен кръг се обособява около сложните въпроси, свързани с културата и идеологията на траките. Последователно се появяват монографични изследвания, а студийно се разработват редица проблеми на тракийската религия и идеология¹⁷. Тъкмо монографията на Ал.Фол „Тракийският орфизъм“ е опит да се проучи самостоятелността на идеологическата основа на духовния живот в древна Тракия от последните векове на II хил. пр.н.е. насам. Понятийните обороти „тракийски орфизъм“ и „орфическа Тракия“ идват да подчертаят идеята за самостоятелност на религиозното мислене на тракийската етнокултурна общност¹⁸.

За правилното изясняване на тракийската културно-идеологическа проблематика от значение е и следващият тематичен кръг, който обхваща изкуството и по-точно семантичния анализ на социалнополитическите му внушения. Поради безкнижовността на тракийската действителност този път на преден план изпъкват общите методико-теоретични постановки за интерпретациите на смисловото съдържание на сцените и на сюжетите като принципно отражение на светогледа на траките¹⁹. Значението на това направление ще нараства, особено след забележителното откритие на Розоженското съкровище и появата на първите публикации за него, както и на опитите за анализ²⁰.

Ако наистина, поне за момента, единственият автентичен „тракийски“ език остава езикът на изкуството, то не може да не се мисли за най-малко четири смислови равнища на интерпретациите, закодирани в изображенията. Всеки анализ ще разкрие не само универсалността на вложените идеи, но задължително ще отведе до индоевропейския и до индоиранския пласт, които се дублират в редица пунктове. Тук въпросите не опират до съществуването на различни етноними на територията на Балканския полуостров, а до културните взаимодействия между субстратните етнокултурни общности, чиято граница минава по територията на древна Тракия, като стига до Пелопонес²¹. Точно контактната зона на взаимодействията между индоиранската и индоевропейската етнокултурна общност ражда синтеза на многопластовите решения. Не по-маловажна е и собствено

тракийската същностна представа, където е естествено отделните теми да се интерпретират отново, но същата реинтерпретация в никакъв случай не е идентична на религиозен синкретизъм²².

Тематичните кръгове в областта на тракологията бележат не само достиженията и участието на колектива на катедрата в различните научноизследователски направления, но очертават и перспективите за развитието на тази учебна и научна дисциплина. И тъй като прогнозирането става научна мода в целия свят, в навечерието на десетгодишнината от съществуването на катедрата по тракология при Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“ ни се иска да погледнем в бъдещето ѝ с исторически оптимизъм²³.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ Ф о л, А. Херосът остава в Тракия. С. 1970; Ф о л, А. Демографска и социална структура на древна Тракия. I хилядолетие преди новата ера. С., 1970; Т а ч е в а, М. Древния Фракия и Юго-восток Европы. С., 1971.
- ² За развитието на тракологията и оценките в историографията Ф о л, А., В. Г ю з е л е в. Античността и ранното средновековие до VII в. в българската буржоазна историография. - ИПр., 20, 1964, № 4, 91-100; Т а ч е в а, М. Българската тракология в периода 1966-1970 г. - ИБИД, 28, 1972, 433-456; Ф о л, А. Траколожките изследвания в България. - В: Проблеми на българската историография след Втората световна война. Сб. С., 1973, 149-165; Ф о л, А., В. В е л к о в. Ролята на древните балкански народи в историческото развитие на античния свят. - Археология, 18, 1976, № 1, 1-7; П о п о в, Д., М. Т а ч е в а. Съвременното състояние на проучванията по историята на българските земи в древността (Постижения и проблеми на българската историография за периода 1972-1980 г.) - В: Университетски изследвания и преподавания по българска история у нас и в чужбина. Сб. Т.1. С., 1982, 227-248; П о п о в, Д. Някои проблеми и перспективи в развитието на историографията за българските земи в древността. - История и обществознание, 1985, № 3, 11-17.
- ³ Ф о л, А., М. Т а ч е в а, Д. П о п о в, В. И в а н о в. Подбрани извори за историята на българските земи в древността. С., 1980.
- ⁴ Ф о л, А. История на българските земи в древността. Рогово-общинен строй и възникване на рабовладелски отношения. Ч.1 С., 1981.
- ⁵ Т а ч е в а, М. История на българските земи в древността. 4.2. С., 1987.
- ⁶ Ф о л, А., Д. П о п о в. Христоматия по тракология. Т.1. С., 1989.
- ⁷ Първи висш семинар „Античност и съвременност“. С., 1983; Втори висш семинар „Древност и съвремие“. С., 1985.
- ⁸ Историко-археологически и етнографски изследвания в Софийски окръг. 4.1. С., 1985 (Поредица „Студентски проучвания“ Т.7. 4.1).
- ⁹ Ф о л, А. Интерпретацията трака. - В: Помощни исторически дисциплини. Сб. 4.2. С., 1980, 60-73.
- ¹⁰ Ф о л, А. Тракийският етнокултурен субстрат; Т а ч е в а, М. Странджа и странджанският район от III в. пр.н.е. до III в. от н.е.; П о п о в, Д., П. К о л е в. Странджа между миналото и настоящето. - В: Странджа - древност и съвремие. С., 1990.
- ¹¹ Ф о л, А. Десет години Институт по тракология. - Векове, 10, 1982, № 1/2, 73-77; Ф о л, А. От обект към предмет в научното дирене (по случай 15-годишнината на Института по тракология). - Сп.БАН, 32, 1986, № 5, 67-69; П о п о в, Д. Странджа - от съвременното към древността (по данни на пътеписите от XIV-XIX в.). - В: Културно-историческо наследство на Странджа-Сакар. Сб. С., 1987, 7-22.
- ¹² Ф о л, А. Проучвания върху гръцките извори за древна Тракия. Ч.1. Тракия в периегезата на Хекатий. - Год. СУ.ИФ, 66, 1972-1973, 19-33; Ч.II. Тракийският логос на Херодот. Год. СУ. ИФ, 67, 1973-1974, 5-26; Ч.III. Тракия и Тукидидовата „Археология“ I 2-12 и II 14-17. - Год.СУ.ИФ, 68, 1974, 5-34; Ч.IV. Теопомп: Гръцка история“ и „История на

- Филип II Македонски". - Годи. СУ.ИФ, 69, 1975, 7-43; Ч.V. Генеалогисти и митологи от V-IV в.пр.н.е. - Годи.СУ.ИФ, 70, 1976, 5-32; Ч.VI. Ефор: „Общи дела“. - Годи.СУ.ИФ, 72, 1978, 5-32; Ч.VII. Конон: „Разкази“. - Годи. СУ.ИФ, 74, 1980, 5-22.
- ¹³ Попов, Д. Въведение в тракийското изворознание. Ч.I. От Омир до Ксенофонт. - В: Христоматия по тракология. Т.1, С., 1989, 8-60.
- ¹⁴ Фол, А. Демографска...; Фол, А. Политическа история на траките. Краят на второто хилядолетие до края на петти век преди новата ера. С., 1972; Фол, А. Тракия и Балканите през ранноединствителната епоха. С., 1975; Фол, А., Т. С п и р г о н о в. Историческа география на тракийските племена до II в.пр.н.е. С., 1983.
- ¹⁵ Фол, А. Елинизъмът в Тракия. - ИПр., 40, 1984, № 5, 47-53; Фол, А. Още веднъж (и за последен път!) към въпроса за стратегиите в Тракия. - В: Изследвания в чест на проф.Хр.Данов от колегите и учениците му. С., 1985, 142-144; Та ч е в а, М. Опит за възстановяване на политическата история на Тракия от края на IV до края на III в. пр.н.е. - Векове, 10, 1981, № 3, 47-52; Та ч е в а, М. Държавни институции и традиции в древна Тракия (III в.пр.н.е. - III в. от н.е.). - В: България 1300. Институции и държавни традиции. Сб. 1. С., 1981, 67-77; Та ч е в а, М. Причини за икономическата и политическата криза в древна Тракия през III в.пр.н.е. - Годи. СУ.ИФ, 75, 1982, 5-12; Та ч е в а, М. Проблеми на тракийската политическа история (II в. пр.н.е. - II в. от н.е.). - Годи.СУ.ИФ, 76, 1983, 51-67; Та ч е в а, М. По проблема за гibelта на североизток. - Нумизматика, 20, 1986, № 2, 31-36; Та ч е в а, М. On the genealogy of the last kings of Thracia (100 B.C. - 45 A.D.) В: Изследвания в чест на проф.Хр.Данов от колегите и учениците му. С., 1985, 412-417; Та ч е в а, М. Wiedersland gegen von römische Herrschaft in Thracia zur Zeit des Antonius Pius. - In: International symposium for studies on ancient worlds. Japan, 1986, 23-34.
- ¹⁶ Фол, А. Историческата приемственост между древността и средновековието. - Векове, 9, 1980, № 3, 82-87; Фол, А. Тракийското наследство в българската култура. - ИПр., 37, 1981, № 3-4, 213-217; Фол, А., М. Та ч е в а. Приемствеността между културите на Античността и Средновековието в Югоизточна Европа. - В: Сборник в памет на проф.Ст.Ваклинов. С., 1984, 9-11; Фол, А. Българската народна култура и тракийското изворознание (методологически бележки) - Български фолклор, 1985, № 4; Фол, А. Нови сведения за странджа през древността. - ИПр., 41, 1985, № 2, 75-79.
- ¹⁷ Фол, А. Тракийският орфизъм. С., 1986; Та ч е в а, М. История на източните култове в Долна Мизия и Тракия (V в.пр.н.е. - IV в. от н.е.). С., 1982; Попов, Д. Тракийската богиня Бендига. С., 1981; Попов, Д. Проучвания върху тракийската религия. Ч.I. Обезсмъртяването. - Годи.СУ.ИФ, 75, 1982, 13-47; Ч.II. Пиршествата и угощенията. Съкровищата и подаръците. - Годи.СУ.ИФ, 77, 1984; Ч.IV. Царят и царската власт. Годи.СУ.ИФ, 78, 1985; Попов, Д. Конят и колесницата в тракийската царска идеология. - ИБИД, 38, 1986, 113-144.
- ¹⁸ Фол, А. Тракийското религиозно мислене. - В: Тракийски легенди. С., 1981, 9-13; Фол, А. Вярата в безсмъртието. - В: Тракийски легенди. С., 1981, 15-23; Попов, Д. Тракия на царете-жреци, царете-богове. - В: Тракийски легенди. С., 1981, 76-129; Попов, Д. Тракийската религия (проблеми на съвременната историография). - В: Университетски изследвания и преподавания у нас и в чужбина. Сб. Т.2. С., 1987 (под печат).
- ¹⁹ Фол, А. Паметници на тракийската култура. С., 1987 (под печат); Фол, А. Гръцкият стил и така нареченото варварско изкуство. - Изкуство, 29, 1979, № 3, 26-28.
- ²⁰ Фол, А. Оуриски и трибалски царе от Розоленските нагниси. - Векове, 15, 1986, № 4, 5-15; Фол, А. Политика и култура в древна Тракия. - Проблеми на културата, 9, 1986, № 4, 3-15; Та ч е в а, М. Проблеми и становища по историческата интерпретация на Розоленското съкровище. - ИПр., 42, 1986, № 12, 15-30; Та ч е в а, М. Археологическа интерпретация на Розоленското съкровище. Становища и проблеми. - Археология, 29, 1987, № 2 (под печат).
- ²¹ Фол, А. Хипербореятският квадрант. - Векове, 13, 1984, № 6, 78-79.
- ²² Попов, Д. Някои проблеми във връзка с една сцена и една цвята в тракийското изкуство. - ИПр., 42, 1986, № 2, 21-36.
- ²³ За пълната библиография на членовете на катедрата до 1983 г. срв. Попов, Д. Катедра по история на българските земи в древността. С., 1983. Публикуваните монографии до края на 1990 г. са: Фол, А. Политика и култура в древна Тракия. С., 1990; Попов, Д. Замъкът. Религия и общество на траките. С., 1989.